

اخلاق و منش

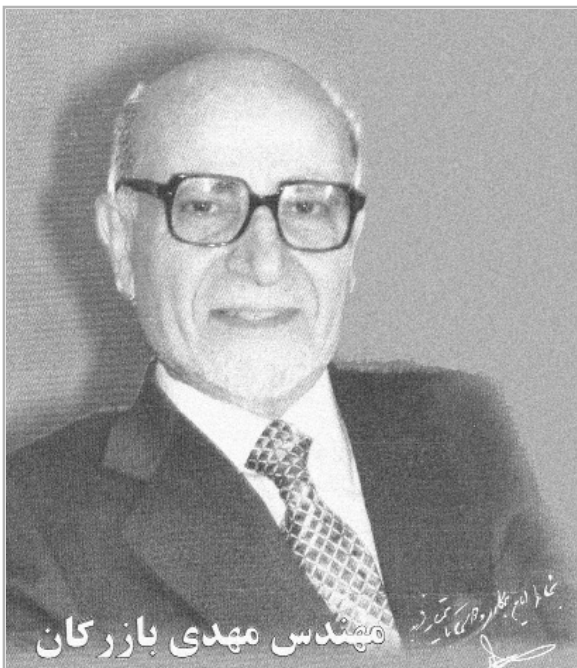
مهندس مهدی بازرگان

دکتر احمد صدر حاج سیدجوادی

وزیر پیشین کشور و دادگستری

من این گونه افراد را به کتاب تشبیه کرده‌ام که ظاهر همان گوید که در باطن دارد. مرحوم مهندس بازرگان، مردی خلیق و متواضع و یک مسلمان واقعی بود. با افراد فرادست یا فرودست، دارای یک روش اخلاقی بود، نه دوگانه، یعنی متواضع و فروتن بود که فرمود: «و بشر المخبئین = به فروتنان بشارت ده». (قرآن مجید، سوره‌ی حج، آیه‌ی ۳۴) او در طول زندگی خود، ظرفیت والایی هنگام اشتغال در پست‌های متفاوت از خود نشان داد. خیلی از افراد را دیده‌اید که به محض انتصاب در سمت بالایی، به قول خودمانی خدا را بنده نیستند و می‌گویند که: «این منم طاووس علیین شده». این رفتار، شایسته‌ای انسان شرافتمند نیست که رفتارش تغییر کند و در ارضای خودخواهی خود باشد، مهندس هیچ‌گاه چنین نبود.

مرحوم مهندس بازرگان هنگامی که در جمع دوستان نظری ابراز می‌کرد و حاضران آن را با استدلال و به اکثریت آرا رد می‌کرد، با روی باز می‌پذیرفت و کم‌ترین امتناعی نداشتند و نیز اگر اشتباهی می‌کرد و به او با منطق و دلیل تذکر داده می‌شد، با خوش‌رویی تمام قبول می‌کرد و دلگیر نمی‌شد. شک نیست که ما در مقام مطلق‌گرایی و فردپرستی مثل دیگران که (برای جلب منفعت) نظر بعضی‌ها را وحی الهی می‌دانند، نیستیم و اذعان می‌داریم که ممکن است در اعمال و افکار مهندس اشتباهاتی هم بوده باشد، ولی آن چه مسلم است، این که از جنبه‌ی افلاکی، اخلاق و منش، مهندس جزء افراد کمیاب محسوب می‌گردید. ■

مهندس مهدی بازرگان

۱- بازرگان، از مردان نیک تاریخ

این مختصری‌ست برای گرامی‌داشت یاد و خاطره‌ی یکی از مردان نیک تاریخ معاصر ایران، یعنی مرحوم مهندس مهدی بازرگان که در دی ماه ۱۳۷۳ به رحمت خدا رفت. گفتم از مردان نیک تاریخ ایران، قولی‌ست که جملگی برآند، یعنی دوست و دشمن درباره‌ی اخلاق، رفتار خصوصی و اجتماعی این رادمرد مسلمان واقعی، نتوانستند کم‌ترین عیبی متوجه او کنند. بنده در این وجیزه از اخلاق و منش آن بزرگوار، مختصری معروض می‌دارم.

۲- اخلاق و منش اخلاقی چیست؟

اساساً اخلاق و منش اخلاقی چیست؟ افعال انسانی مجموعاً یا کردار طبیعی و غریزی‌ست که لازمه‌ی زندگی و جلب نفع برای وجود انسان و دفع ضرر از خود می‌باشد که این اعمال همان کردار مشترک حیوانی‌ست، یا افعال انسانی و اخلاقی که فوق کردارهای طبیعی‌ست و بستگی تام به سرشت و طینت انسانی دارد که اولاً با خدا و ثانیاً با خود و ثالثاً با خودی و رابعاً با بیگانه چه‌گونه رفتار کند. من وارد بحث فلسفی «السعیذ سعید فی بطن امه و الشقی شقی» من بطن امه» نمی‌شود که در تأیید آن سعدی می‌گوید: «تربیت ناهل را چون گردکان بر گنبد است».

شخصاً هم با این ضابطه موافق نیستم. ولی آن چه مسلم است، خلقت آدمی از دو نظر، یکی جنبه‌ی افلاکی که «و نفخت فیه من روحی» و دیگری ساختار جسمی او از گل بویناک «من صلصال من ماء مسنون» قابل تردید نیست و افرادی را می‌بینید که جنبه‌ای افلاکی آن‌ها کاملاً برجسته، آشکار و بسی بیش از ساختار خاکی آن‌هاست.

۳- روح افلاکی مهندس بازرگان

مرحوم مهدی بازرگان از آن نوع افرادی بود که همواره در کلیه‌ی مراحل زندگی، روح افلاکی او بر جنبه‌ی خاکی‌اش برتری درخشان و چشم‌گیری داشت. فضایل اخلاقی او بر همه آشکار بود و هیچ‌گاه در مقام فریب، نیرنگ و تزویر با دیگران نبود که ظاهری آراسته و پوششی مردم‌فریب، ولی باطنی ناخواسته و ضد بشری داشته باشد که: در برابر، چو گوسپند سلیم / در قفا، هم‌چو گرگ مردم‌خوار! نه او چنین نبود که معلم اخلاق باشد و کلمات ناروا و ناصواب، حتا ناسزا که این روزها در روزنامه‌ها می‌خوانید که معلمین اخلاق به زبان آورده، بیان می‌کنند (برخلاف دستور ویل لکل همزه لزمه) بر زبان آرد.

در طول سی سال معاشرت با مهندس مهدی بازرگان، من کلامی خلاف اخلاق و ناجور از ایشان نشنیدم. ظاهر و باطن او یکتواخت بود.